

УДК 343.9 343.431
DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.3-2.5>

Т. М. Кайданович

старший викладач кафедри правознавства
Житомирського національного агроекологічного університету

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ У РОЗРІЗІ ДІЯЛЬНОСТІ УРЯДОВИХ І НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Розглядаються питання визначення поняття торгівлі людьми у вітчизняній науці та законодавчих актах, міжнародних ратифікованих угодах та у міжнародному праві. Проводиться аналіз застосування термінології урядовими та неурядовими організаціями у сфері попередження, протидії та надання допомоги жертвам торгівлі людьми. Аналізується діяльність урядових та неурядових організацій, що демонструє суттєві відмінності підходів до боротьби з торгівлею людьми. Різняться навіть визначення поняття торгівлі людьми.

Порівнюється на прикладі різних неурядових організацій обсяг застосування визначення торгівлі людьми та співвідношення з визначенням цього поняття в чинному законодавстві. Досліджується інформаційна наповненість електронних ресурсів громадських організацій, доступність викладення інформації та зіставлення з аналогічними ресурсами уже урядових організацій.

Оцінюється взаємодія урядових та неурядових організацій із протидії торгівлі людьми в Україні та Польщі на законодавчому рівні та на практиці. Проводиться аналіз діяльності місцевих неурядових організацій на території України та Республіки Польща у сфері протидії торгівлі людьми, їх ефективності та доступності для контактування за отриманням допомоги.

Визначається відношення готовності населення до співпраці з урядовими та неурядовими організаціями. Аналізується ефективність роботи гарячих ліній для постраждалих від торгівлі людьми. Досліджуються способи та методи надання такої допомоги та порядок її отримання. Оцінюється освіченість населення про шляхи отримання інформації про легальні способи міграції (туристичної, трудової) та доступність викладу інформації на електронних порталах урядових та неурядових організацій.

Проводиться порівняльний аналіз діяльності місцевих та міжнародних урядових та неурядових організацій на території України та Республіки Польща, зокрема їх ефективності, кола суб'єктів для звернення та способів надання підтримки як інформаційної, так і психологічної та матеріальної.

Стаття освітлює законодавчі засади взаємодії урядів України та Польщі, основні документи та програми. Детально розглянуто взаємодію між державами у сфері регулювання трудових відносин та дотримання прав громадян на соціальне забезпечення на страхування, адже суттєва частка українських трудових мігрантів знаходиться у Польщі. Увага приділяється оформленню трудових відносин між польськими роботодавцями та українськими працівниками задля уникнення обману та попередження експлуатації.

Ключові слова: трудова міграція, експлуатація, громадська організація, жертва торгівлі людьми, транснаціональна злочинність, організована злочинність.

Постановка проблеми. Торгівлю людьми світова спільнота нині сприймає як чуму XXI ст. Україна знаходиться в епіцентрі основних каналів торгівлі людьми через своє географічне положення як міст між країнами Євросоюзу, Східної Європи,

Азії та Середземномор'я (через вихід до Чорного моря). Недосконале законодавство, неналежна взаємодія державних структур з організаціями громадянського суспільства та міжнародними урядовими та неурядовими організаціями країн-сусідів у протидії торгівлі людьми, а також внутрішня нестабільність як наслідок

довготривалого конфлікту на сході держави створюють сприятливі умови для процвітання торгівлі людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні науковці, такі як Є.Д. Скулиш, О.П. Ващук, П. Бровко, Н.І. Бровко, Т.І. Возна, С.В. Гринчак, В.О. Іващенко, Я.Г. Лизогуб, А.М. Орлеан, Ю.В. Раковська, В.В. Мусієнко, широко розкривають поняття, ознаки, види та способи торгівлі людьми, висвітлюють діяльність правоохоронних органів як національних, так і зарубіжних у сфері торгівлі людьми, пропонують удосконалення законодавства та протидії торгівлі людьми. Однак аспект попередження та протидії торгівлі людьми неурядовими організаціями, а особливо їх інформаційними інтернет-ресурсами не досліджено у належному обсязі.

Мета статті – провести аналіз легко доступних інформаційних ресурсів для громадян України на предмет обізнаності про явище торгівлі людьми, можливість отримання допомоги та порятунку під час пошуку працевлаштування у Республіці Польща в розрізі діяльності урядових та неурядових організацій.

Виклад основного матеріалу. Кожна п'ята людина в Україні, за даними МОМ, воліє прийняти завідома ризиковану пропозицію роботи за кордоном, що може призвести до експлуатації. Ця статистика вражає, особливо тому що проблема торгівлі людьми безпосередньо пов'язана з міграційними процесами у світі та регіоні. Причому суттєва кількість українців виїхала з країни як трудові мігранти до Польщі [1].

Національним координатором у сфері протидії торгівлі людьми в Україні, яким є Міністерство соціальної політики, зусиллям якого у 2018 р. органами соціального захисту виявлено 286 осіб, які постраждали від торгівлі людьми, з них Мінсоцполітики встановило статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, 221 громадянину [2].

У доповіді міністра соціальної політики України А. Реви в рамках панельної дискусії на тему: «Трудові мігранти. Як вони впливають на економіку країни?», яка відбулася на Економічному форумі у Криниці (Республіка Польща) 6 вересня 2018 р., оцінено ситуацію на ринку праці в Укра-

їні. Урядовець зазначає, що в Україні трудова міграція зумовлюється поєднанням зовнішніх чинників із боку країн-реципієнтів та внутрішніх чинників соціально-економічного розвитку України. Зовнішніми чинниками виступають привабливий і місткий ринок праці розвинутих країн із вищим, ніж у середньому по Україні, рівнем заробітної плати. Серед внутрішніх причин трудової міграції українських громадян Міністр вказав незадоволений попит на робочу силу всередині країни та низький рівень заробітної плати на національному ринку праці [3].

Для зміни ситуації в країні Кабінетом Міністрів України схвалено Стратегію державної міграційної політики України на період до 2025 р. (розпорядження Уряду від 12.07.2017 р. № 482), що передбачає спрямування зусиль двох агентів – держави і суспільства на формування та реалізацію державної міграційної політики [4], де суспільство представляють саме громадські організації національного та міжнародного рівня.

Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (далі – Закон) детермінує *торгівлю людьми* як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [5].

Більшість урядових порталів оперує саме цим визначенням (*Мінсоцполітики, Державна прикордонна служба, Національна поліція* тощо), в той час як міжнародні та/або громадські організації використовують менш складні та зрозумілі для пересічного громадянина конструкції.

Наприклад, *Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні* в рамках Програми протидії торгівлі людьми визначає *торгівлю людьми* як «купівлю та продаж чоловіків, жінок і дітей із метою подальшої експлуатації всередині країни

та поза її межами» [6]. Або міжнародна неурядова громадська організація *Аболіціоністи 21 сторіччя (A21)* визначає *торгівлю людьми* як нелегальну діяльність, що включає в себе вербування, контроль та використання людей задля отримання вигоди від їх експлуатації [7].

Міжнародна благодійна організація Карітас в Україні, одним із напрямів діяльності якої є протидія *торгівлі людьми*, не дає чіткого визначення поняття, однак розкриває його сутність через такі ознаки, як викрадення, переховування, передача, вербування, утримування людей із застосуванням насильства, обману тощо з метою експлуатації [8].

Громадська організація «Ла Страда – Україна», що є складовою частиною мережі міжнародної громадської асоціації «La Strada», визначає *торгівлю людьми* як сукупність таких ознак: вербування, перевезення, передача, продаж, усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях, використання в порнобізнесі, у військових конфліктах, залучення до злочинної діяльності, трансплантація чи насильницьке донорство, примус до заняття проституцією, рабство і ситуації, подібні до рабства, примусова праця, залучення в боргову кабалу, використання шантажу, погроз, насильства [9].

Спільним для урядових та неурядових організацій є роз'яснення поняття *торгівлі людьми* через його ознаки, форми, способи вчинення злочину та мети. Використання аудіо-, фото- та відеоконтенту полегшує сприйняття пересічним користувачем інтернет-ресурсів контенту. Однак неурядові організації, окрім вищезгаданого, активно використовують та демонструють реальні життєві ситуації, історії жертв *торгівлі людьми* та приклади. З таким підходом статистика та теорія набуває особистісного характеру для читача, апелює до почуттів, краще запам'ятовується та більш вірогідно ця інформація набуде подальшого поширення.

Більша довіра населення України до неурядових громадських організацій пояснюється і тим, що останні, окрім референсування до державних служб допомоги жертвам *торгівлі людьми* та гарячих ліній, завжди мають власні контакти, телефони,

гарячі лінії, які реагують на звернення швидше, оперативніше та з більшою турботою, аніж урядові структури. Уникнення «процедурності», абсолютна конфіденційність та особистісні якості працівників неурядових організацій (для яких їхня робота є не просто трудовою зайнятістю, а метою життя) створюють довірливу основу взаємовідносин із вразливими та наляканими жертвами *торгівлі людьми*.

Низка науковців, таких як Є.Д. Скулиш, О.П. Ващук, П. Бровко, Н.І. Бровко, Т.І. Возна, А.М. Орлеан та А.В. Мусієнко, називають *торгівлю людьми* латентним злочином. Уявлення населення про некомпетентність та неефективність правоохоронних органів, корумпованість чиновників та відсутність сатисфакції є основними причинами приховування фактів злочину жертвами. Зусиль урядових організацій із протидії *торгівлі людьми* для зміни ситуації з довірою населення нині недостатньо.

Неурядові громадські організації наряду з допомогою жертвам *торгівлі людьми* ще і надають корисну інформацію із запобігання *торгівлі людьми* при трудовій міграції, у вигляді інформування про умови та законні підстави працевлаштування за кордоном, візові режими та законодавство країни роботодавця, про організації, до яких можна звернутися за кордоном за допомогою у разі потреби, роз'яснення, що таке трудова експлуатація тощо. Сукупність таких даних у рамках одного ресурсу зменшує час користувачів інтернету на пошук необхідної інформації, збільшує вірогідність донесення застережливих повідомлень, запам'ятовування їх та, зрештою, збільшення довіри та поваги населення до своєї діяльності.

Варто зауважити, що урядові портали, як-от *Міністерства соціальної політики України*, пропонують у загальному вигляді інформацію про умови, види віз та дозволів на легальне працевлаштування, права працівників, коротку інформаційну довідку про ключові державні органи іноземної держави у сфері працевлаштування в країнах Європи (Литва, Іспанія, Республіка Кіпр, Швейцарська федерація, Данія, Італія та Польща). Суттєвим мінусом контенту урядових інтернет-ресурсів є їх поверхневий характер, тобто інформація

подається у скороченому вигляді, без конкретики необхідних дій для громадян, відсутність інформації про телефони гарячих ліній чи установ (урядових та неурядових) протидії торгівлі людьми тощо.

Досить результативною, своєю чергою, є діяльність Національної безплатної гарячої лінії з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів, що працює за підтримки Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні на базі громадської організації Тернопільський міський жіночий клуб «Відродження нації» [10].

Національне законодавство, зокрема, ч. 3 ст. 13 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» передбачає взаємодію суб'єктів протидії торгівлі людьми (Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади, закордонні дипломатичні установи України, заклади допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми) із громадськими об'єднаннями, регіональними та міжнародними організаціями [11] під час попередження, боротьби та надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми.

Підтвердженням взаємодії України та Польщі слугують положення Закону України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Польщею про соціальне забезпечення» від 05.09.2013 р. [12], що передбачає тісну взаємодію у сфері регулювання трудових відносин та дотримання прав громадян на соціальне забезпечення на страхування.

Уряд Польщі на початку 2017 р. звернувся до місцевих організацій роботодавців, профспілок та бюро праці, висловлюючи занепокоєння з приводу тривожно великої кількості укладених цивільно-правових договорів (*umowa o dzieło* та *umowa zlecenie*) – трудових договорів на виконання конкретного завдання чи роботи та договорів доручення з іноземними громадянами [13], у тому числі з українцями. Такі договори не підлягають соціальному страхуванню та медичному страхуванню, таким чином ставлять іноземних громадян у нестабільну ситуацію.

Саме укладення трудових договорів забезпечує ті гарантії, якими українці можуть користуватися згідно з польським законодавством (унормованість робочого

часу та відпочинку, щорічні відпустки, соціальне страхування у разі хвороби, мінімальний розмір заробітної плати тощо) та Угодою між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення від 05.09.2013 р. Партнерство українського та польського урядів у сфері регулювання трудових відносин є значним та дієвим інструментом протидії трудовій експлуатації як виду торгівлі людьми та зменшує апетити «дільців» – торгівців людьми.

Крім того, з 2006 р. за дорученням міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща реалізується план під назвою «Програма допомоги і захисту жертв/свідків торгівлі людьми», що призначена тільки для іноземців (у тому числі українців) – жертв торгівлі людьми. Основною метою Програми є забезпечення захисту і допомоги жертвам через задоволення їх основних життєвих потреб, а також вселення в них довіри до правоохоронних органів та органів юстиції, а тим самим підвищення їх готовності до співпраці з польськими правоохоронними органами та органами юстиції [14].

Однією з ефективних польських організацій (більше 6000 дзвінків та консультацій на рік) є *Національний інтервенційно-консультаційний центр для польських та іноземних жертв торгівлі людьми (НІКЦ)*, що є відповіддю на потреби осіб, які є або можуть бути жертвами торгівлі людьми, як польських громадян, так і іноземців. У зв'язку з тим, що територією діяльності НІКЦ є Польща, але клієнти звертаються також з-за кордону, більшість контактів між клієнтами/прохачами і співробітниками НІКЦ здійснюється по телефону. Послугами, що надаються в Польщі, є допомога і сприяння жертвам торгівлі людьми від ідентифікації, кризового втручання, превентивної консультації, консультації для установ та організацій, спеціалізованого притулку для жертв догромадської та трудової реінтеграції. Цікавим є те, що не лише фізичні особи-жертви, їх родичі, особи, яким загрожує небезпека чи особи, які прагнуть уникнути такої небезпеки, можуть користуватися консультаціями Центру, але також правоохоронні органи і органи юстиції [14].

На жаль, нині зусиль урядових організацій не достатньо, тому саме неурядові

громадські організації мають потенціал швидше та оперативніше заповнити цей простір та згуртувати зусилля в протидії торгівлі людьми.

У 2011 р. було створено Всеукраїнську коаліцію громадських організацій щодо протидії торгівлі людьми задля захисту права людини на свободу від рабства. Висловили свою прихильність принципам верховенства права та, керуючись принципами добровільності, законності, демократичності, відкритості та прозорості, взаємодії та партнерства, домовилися про об'єднання зусиль задля протидії торгівлі людьми такі громадські організації, як Миколаївський фонд «Любисток», Вінницька громадська організація «Прогресивні жінки», Тернопільський міський жіночий клуб «Відродження нації», Громадський Рух «Віра, Надія, Любов» м. Одеси, Херсонський обласний центр «Успішна жінка», Харківська обласна громадська організація «Твоє право», Севастопольська міська молодіжна громадська організація «Молодіжний центр жіночих ініціатив», громадська організація «Аніма» м. Южне, громадська організація «Есперо» м. Хмельницький, Закарпатська громадська жіноча організація «Веста», Вінницька обласна правозахисна організація «Джерело надії», Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи», Міжнародний благодійний фонд «Карітас України» [16]. Активна взаємодія Коаліції з урядовими організаціями, участь у проведенні інформаційних кампаній, розробці та удосконаленні чинного законодавства на протидію торгівлі людьми, консолідація зусиль для допомоги постраждалим довели ефективність об'єднання. Однак відсутність вебсайту об'єднання та контактів єдиного координаційного центру ускладнює звернення громадян. Звернутися, однак, можна через звернення до будь-якої окремої організації-членкині Коаліції, а далі остання виступатиме координатором справи під час використання ресурсів Коаліції.

Висновки та пропозиції. Аналіз діяльності урядових та неурядових організацій демонструє суттєві відмінності підходів до боротьби з торгівлею людьми. Спільним для урядових та неурядових

організацій є роз'яснення поняття торгівлі людьми через його ознаки, форми, способи вчинення злочину та мети. Однак неурядові організації активно використовують та демонструють реальні життєві ситуації, історії жертв торгівлі людьми та приклади. З таким підходом статистика та теорія набуває особистісного характеру для читача, апелює до почуттів, краще запам'ятовується, та більш вірогідно ця інформація набуде подальшого поширення.

Дослідження демонструє, що населення України швидше та частіше звертається до неурядових громадських організацій, що пояснюється і тим, що останні, окрім референсування до державних служб допомоги жертвам торгівлі людьми та гарячих ліній, завжди мають власні контакти, телефони, гарячі лінії, які реагують на звернення швидше, оперативніше та з більшою турботою, аніж урядові структури. Уникнення «процедурності», абсолютна конфіденційність та особистісні якості працівників неурядових організацій (для яких їхня робота є не просто трудовою зайнятістю, а метою життя) створюють довірливу основу взаємовідносин із вразливими та наляканими жертвами торгівлі людьми.

Таким чином, новий принцип «партнерства», запропонований та обґрунтований Координатором ОБСЄ з питань протидії та боротьби з торгівлею людьми, необхідний для посилення співпраці з міжнародними організаціями та іншими партнерами, у тому числі з питань, пов'язаних із правоохоронними органами, національними механізмами направлення (NRM) та спільною роботою між державними установами та приватним сектором [19], набуває особливої актуальності.

Список використаної літератури:

1. IOM, the UN Migration Agency. WORLD MIGRATION REPORT 2018. URL: https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/wmr_2018_en.pdf.
2. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/17404.html>.
3. Андрій Рева: Трудові мігранти. Як вони впливають на економіку країни? URL: <https://www.msp.gov.ua/news/15854.html>.

4. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 р. : Розпорядж. КМУ від 12.07.2017 р. № 482. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80>.
5. Закон України «Про протидію торгівлі людьми». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 19-20. С. 173.
6. Веб-сайт Програми протидії торгівлі людьми Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні. URL: <http://www.stoptrafficking.org/uk#second-block>.
7. Веб-сайт міжнародної організації Аболіціоністи 21-сторіччя (A21). URL: <https://www.a21.org/content/ukraine/gnr5mw?permcode=gnr5mw&site=true>.
8. Веб-сайт міжнародної організації Карітас в Україні, регіональне представництво у Києві. URL: <http://caritas-kiev.org.ua/images/TI.pdf>.
9. Громадська організація «Ла Страда – Україна. Що таке торгівля людьми? URL: http://la-strada.org.ua/ucsp_mod_information_showcategory_2.html
10. Веб-сайт Національної безкоштовної гарячої лінії з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів. URL: <http://www.527.org.ua/index.php/527>.
11. Закон України «Про протидію торгівлі людьми». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 19-20. С. 173.
12. Закону України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 20-21. С. 730.
13. EUROPEAN WEB SITE ON INTEGRATION Migrant Integration Information and good practices. Poland: Government concerned about precarious work contracts for foreigners from 22/02/2017. URL: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/poland-government-concerned-about-precarious-work-contracts-for-foreigners>.
14. Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi. URL: <http://www.kcik.pl/index.html>.
15. Ресурсний центр ГУРТ. URL: <https://gurt.org.ua/news/recent/10957>.
16. Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings. Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings. URL: <https://www.osce.org/combating-human-trafficking>.

Kaidanovych T. Some aspects of human trafficking in Ukraine. Comparative analysis of combating trafficking in human beings in Ukraine and Poland by activity of governmental and non-governmental organizations

The article addresses issues of human trafficking in domestic legal science and legislative acts, international ratified treaties and international law. The analyzes is given to the terminology used by governmental and non-governmental organizations in prevention, counteraction and efforts to assist victims of trafficking in human beings. This research detects significant differences in the approaches of combating human trafficking by governmental and non-governmental organizations. Even the definition of human trafficking differs. The present paper aims to compare the scope of the definition of human trafficking given by NGOs and GOs. The research investigates the scope of useful information provided by NGOs' web resources in comparison with GOs' ones.

The papers evaluates legislative and practical interaction of governmental and non-governmental organizations in combating trafficking in human beings in Ukraine and Poland. Critical analytics is given to local organizations in Ukraine and Republic of Poland that deals with human trafficking, its effectiveness and accessibility. The study estimates the collaboration between governmental and non-governmental organizations. It questions the effectiveness of hot lines for victims of human trafficking is. The research explores the ways and methods of help that victims might get. The paper calls into question how well people are familiar with the information on legal migration (tourist, work) and its accessibility on web portals of governmental and non-governmental organizations.

The papers outlines the effectiveness of local and international governmental and non-governmental organizations on the territory of Ukraine and Poland, their ways and methods of providing the necessary information, psychological and financial help.

This research gives particular attention to legal bases and cooperative programmes of Ukrainian and Polish governments. This paper outlines the interaction between the states, which regulate labor relations and social security matters. The attention is paid to the regulation of labor relations between Polish employers and Ukrainian employees, particularly to work contracts.

Key words: labour migration, exploitation, NGO, victim of human trafficking, transnational crime, organized crime.